

Espiyonaj (Casusluk) ve Dezenformasyon ile Algı Yönetimi

Engin DİNÇ

USMED AR-GE BAŞKANI

02.08.2021

“Oyun o kadar büyük ki, bir kişi bir seferde ancak, küçük bir parçasını görebilir.”

(Rudyard Kipling)

Giriş

Savaşlar insanın dünyaya ikinci bir tanesinin gelmesiyle başlamış ve hep devam etmiştir. Dünya üzerindeki kara parçasının yüz ölçümü, bugün hayatta olan insan sayısına bölündüğünde kişi başına 24 kilometre kare toprak parçası düşmesine rağmen insanoğlunun dünyaya sığmadığı, bir şeyleri paylaşmadığı en önemlisi ise kendisinden başka kimsenin iyi olmasını istemediği bir gerçek.

İnsanlığın başından bu yana süren savaşlar zaman geçtikte şekil ve metot değiştirmeye başladı. İlk çağlarda kılıçla, mızrakla yapılan savaşlar sonrasında barut ve tüfekte yapılır oldu. Teknolojik gelişmeler yaşandıkça daha güçlü silahlar üretilmeye başladı. Günümüzde ise uydularla ve siber kanallardan psikolojik harekât ile yapılmakta... Bu makalede, casusluk faaliyetleriyle birlikte elde edilen bilgiler üzerine yapılan dezenformasyon ve algı yönetimi çalışmalarını ele alacağız.

Espiyonaj ve Espiyonaj Tarihi

Espiyonaj, casusluk ve bilgi toplama faaliyetlerinin genel adıdır. Gerçek bir casusluk teşkilatının temel görevi espionajdır. Her ülkenin kendi geleneğine özgü espionaj teknikleri vardır.

Avrupa’da modern istihbarat çalışmaları Rönesans dönemi İtalyasında başlamıştır. Venedik Cumhuriyeti ve Vatikan’da başlayan ilk istihbarat çalışmalarında Venedik, ticaret adamlarını, Vatikan ise din adamlarını ajan olarak kullanmıştır.

Ortaçağın derebeylik yönetim sistemlerinin yerini merkezi monarşiye bırakmasıyla büyük devletler ortaya çıkmaya başlamıştır. İspanya, İngiltere, Fransa ve sonrasında Rusya büyük topraklara sahip merkezi otoriteleriyle istihbarat yürüten devletler arasında yerini aldı. Buna 19. yüzyılda birliğini tamamlayan Almanya ve İtalya'da dâhil oldu. Bu devletler bugünkü modern istihbarat çalışmalarında ilk olma özelliklerine sahiptir.

Espiyonaj ne kadar kurumsal ve sistematik kurgulanmış olursa olsun her zaman başarılı olamayabilir. Dönemin en iyi istihbarat yapılarından bir tanesine sahip Avusturya, 1848'de baş gösteren milliyetçilik hareketlerini ön görememiş ve başlayan olaylar sonucunda; Mart 1848'de Prusya Monarkı Frederick William Berlin'den kaçmış, Avusturya Prensi Klemes Von Metternich de Viyana'dan Londra'ya kaçmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde Amerika Birleşik Devletlerinde casusluk, hayati bir ihtiyaç olarak kabul edilmekle beraber daha çok savaş zamanı işi olarak görülüyordu. İkinci Dünya Savaşı esnasında Merkezi İstihbarat Teşkilatı'nın (CIA¹) öncüsü Stratejik Hizmetler Teşkilatı (OSS²) içinde geniş bir kriptografi faaliyeti yürütülüyordu. Kriptografi bölümünü kuran Savaş Bakanı Henry L. Stimson, 1929'da aynı bölümü kapatırken '*Centilmenler birbirinin postasını okumaz*' demişti.³

İkinci Dünya Savaşı bittiğinde de bu çelişki CIA'nın kurulması aşamasında yaşandı. Ancak ortada gizliliği silah olarak kullanan bir düşman vardı; Sovyetler Birliği. CIA'nın ajanları diğerlerinden farklı olarak teknolojiyi kullanacaktı. Amerika Birleşik Devletleri, ilk defa böyle bir istihbarat rolü edinirken örnek alınacak hiçbir ülke istihbaratı yoktu. Uydular ve diğer teknik vasıtalar aldatmak için değil örtüyü kaldırmak yani öğrenmek içindi.⁴

Uydular her ne kadar yorulmadan, dinlenmeden çalışabilir ve insanlar gibi ihanet etme özellikleri bulunmazsa da yeteri kadar verimli istihbarat toplayamazdı. Gökyüzünden yeryüzünü seyredip kaydeden bu gözler, istihbarat yürütülen ülkenin hareketliliğini izleyecekti.

İstihbarat uyduları, üzerinden geçtiği ülkenin yüksek çözünürlüklü görüntüsünü alarak merkeze iletmektedir. Bu işin sonrasında ise iyi analistler, bu içerikleri en hassas şekilde incelemekte ve çıkarımlarda bulunarak ülkesinin düşman devlete karşı yapacağı operasyonel faaliyetlerde taktik vermektedir. Bu uydular ülkelerin yer üstü ve yer altı kaynaklarını, askeri

¹ CIA: Central Intelligence Agency

² OSS: Organization of Strategic Services

³ Makele: Prof. Dr. Sait YILMAZ – Espiyonaj (Casusluk) İşleri, Sayfa 1, 05/04/2019

⁴ Makele: Prof. Dr. Sait YILMAZ – Espiyonaj (Casusluk) İşleri, Sayfa 2, 05/04/2019

üsleri ve askeri hareketlilikleri görebildikleri gibi sensörleri sayesinde; elektronik keşif de yaparak yakaladığı radyo ve telsiz sinyallerini dinleyebilmektedir. Bunun yanında bulut örtüsü üzerinden veya gece görüntü alabilir. Uzay boşluğunda meydana gelen nükleer patlama denemelerini inceleyebilir. Füze uyarı sistemini kullanarak yapılan füze atışlarını takip edebilir.

Uydular her ne kadar birçok işi yapabiliyor olsa da, gizli bir evrakı okuyamaz, bir oda içerisinde konuşulanları dinleyemez, bir kişinin özel hayatının ses ve görüntü kayıtlarını alamaz. Bu nedenle teknoloji istihbarat toplama metotlarını değiştirmiş olsa da geleneksel espionaj hep devam etmiş, bunun yanında elinde kamera ve mikrofonla gezen ajanlar ortaya çıkmıştır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte istihbarat ortamı da değişti. Artık eski dostlar birbiri aleyhinde endüstriyel espionaj yapmaya başlamıştı.⁵ Açık-gizli şekilde yapılan bu espionaj türü ülkelere çok ciddi paralar kaybettirmiştir. Geçmişte ticaret yollarında yapılan bu istihbarat türü çevrimiçi marketlerin çoğalması ile birlikte daha verimli ve etkili olmuş, uluslararası alışveriş sistemleri üzerinden ülkelerin ihtiyaç analizleri çıkartılabilir hale gelmiştir.

Gizli Dinlemeler

İş adamı, gezgin, askeri personel, bazen bir postacı veya oda görevlisi gibi maskeler takınarak evlere, elçiliklere, resmi dairelere ve hatta otel odalarına kadar giren ajanlar, hedefleriyle ilgili ses ve görüntü kaydı alarak dinleme yaparlar. Günümüzde telsiz ve telekomünikasyon ağındaki gelişmelerle kablosuz mikrofon ve kamera kullanmak çok daha kolaydır fakat bu durum eskiden daha meşakkatli gerçekleşirdi. Dinleme yapacak teknik uzmanlar dinleyecekleri binanın zemin katına sızar, dinleme cihazlarını buraya kurar, duvarları deler, kablolarla kamera ve ses kayıt cihazlarını döşer, günlerce tavan arasında uyumak zorunda kalırlardı. Bu işlemle dinleme yapmak bazın aylar sürebilirdi. Günümüzde ise bu süre teknolojinin gelişimiyle birlikte birkaç dakikaya kadar düşmüştür.

Teknolojik gelişimler dinleme cihazlarının boyutunu düşürmüştü de bunları tespit eden teknolojiler de geliştirilmiştir. Bu nedenle dinleme cihazları şüphe uyandırmayacak şekilde üreilmeye başladı. Bazen bir masadaki tuzluk, bazen küçük bir lamba, bazen bir araç kokusu

⁵ James Sherr, Cultures of Spying, (December 1, 1994)

olabilir. Geçmişte, küçük bir çocuğun hediye ettiği yaka iğnesi ile Sovyetler Birliği uzun bir süre CIA'yı dinleyebilmiştir.

Teknik Espiyonaj Gereçleri

İstihbarat çalışması yapılırken birçok teknik araç ve gerece de ihtiyaç duyulmaktadır. Bunların en önemli özellikleri dışarıdan bakıldığında espionaj amaçlı kullanıldığının anlaşılmasındır. Bu bakımdan istihbarat çalışmasını teknik hizmetler birimi hazırlar.

İstihbarat teşkilatının teknik hizmetler bölümü temel olarak sahte isimler için pasaport ve kimlik dokümanları hazırlar, propaganda broşürleri çoğaltır, gizli mikrofon ve kamera yerleştirir, casusluk malzemelerinin mobilya çanta ya da kumaş içine gizlenmesini sağlar.⁶

Türkiye'nin istihbarat teşkilatı olan Milli İstihbarat Teşkilatı'nın casusluk müzesinde geçmiş dönemlerde casusluk faaliyetleri için kullanılmış olan birçok teknik araç ve gereci görmek mümkündür.⁷

Casusluk ve Algı Yönetimi İlişkisi

Artık savaşların yerinin ve şeklinin değiştiğini söylemiştik. Casusluk faaliyetleri de günümüzde; uydu araçları, saha ajanları, sosyal medya ve diğer medya araçları, ticari veriler, anket ve istatistikler ile yapılmaktadır. Dijital kimliğin oluşmaya başlamasıyla her bir bireyin talep, ihtiyaç ve hassasiyetleri bilinir hale gelmiştir. Özellikle hassasiyetin de bilinir olmasıyla ülkeleri arasındaki savaşın yönü ve tekniği kanlı savaşlardan çok psikolojik savaşa evrilmiştir.

İnternetin icadıyla sınırlar ortadan kalkmaya başlamış, bireyler en uzak yerlere kadar seslerini ulaştırır hale gelmiştir. Bu durum da istihbarat örgütleri için bir fırsat olmuş, oluşturdukları ve destekledikleri sosyal medya ağlarını insanlığın hizmetine sunmuşlardır. Büyük bir keyif aracı olarak pazarlanan sosyal ağlar teşvik edilmek için ünlüler, devlet yetkilileri gibi kişilerce kullanılmıştır. Bir süre sonra da dünyadaki en büyük haberleşme ağı haline gelmiştir.

Bundan sonra ise istihbarat teşkilatları vatandaşlara dijital kimlik oluşturmaya başlamıştır. Sosyal medyalar ve diğer ağlar sayesinde kendi ellerimizle bilgilerimizi ve hatta

⁶ H.Keith Mellon, Robert Wallace, The Official C.I.A. Manual of Trickery and Deception, Harper, (2010), 3

⁷ Kaynak: <https://www.mit.gov.tr/emuze/index.html>

duygu durumlarımızı yabancı istihbaratlara vermeye başladık. Derlenen bu bilgilerin analiz edilip işlenmesiyle de toplumsal kimlikler oluşmaya başladı. Bu toplumsal kimliklerde toplumun hassasiyetleri, korkuları, problemleri, talep ve ihtiyaçları yer alıyor. Bunları bilen rakip ülke de politikalarını buna göre düzenlemekte, rakibinin iktidarını beğenmediğinde toplum mühendislerini devreye sokarak halk ayaklanması başlatabilmektedir. Bu “Arap Baharı” olarak adlandırılan ve Kuzey Afrika ülkelerinde görünen halk isyanlarının arka planında bulunan nedendir. Keza bu operasyon tekniği ülkemizde de defaatle denenmiş, denenmeye de devam etmektedir.

Gezi Parkı olaylarının sosyal medya üzerinden başladıktan sonra yurtdışından fonlanan basın kuruluşları tarafından desteklenmesi, Boğaziçi Üniversitesi’nde başlayan ve devamında Devrimci Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (DHKP-C) militanlarının sokaklarda boy göstermesiyle devam eden olaylar, 15 Temmuz darbe girişiminin yaşandığı gece yayılan “askerin başı kesildi” yalanı ve akabinde yapılan sınır ötesi operasyonlarda Türk askerinin girdiği köylerde kadın ve bebekleri katlettiğine ilişkin yalan görüntüler bu operasyon türüne birer örnektir.

Siber Espiyonaj Toplama ve Veri Madenciliği

Sosyal medya ağları başta olmak üzere internet profilleri üzerinden toplanan verileri maddeler halinde sıralamak anlaşılması için daha uygun olacaktır.

- **Sosyal Medya Paylaşımları:** Kişiler, sosyal medya hesaplarında ürettikleri veya beğenerek başkasından aldıkları içerikleri paylaşırlar. Duygu durumlarını yansıtırlar, beğeni yaparlar, takip listesine eklerler. Hatta gizli saklı mesajlaşmalar da çoğu zaman bu ağlar üzerinden yapılır. Analistler bu bilgilerden; kişinin psikolojik durumu, ilgi alanlarını, ihtiyaçlarını, korku ve nefretlerini, sadakatlerini ve sırlarını tespit edebilirler.
- **Alışverişler:** Kişilerin yaptığı çevrimiçi alışverişler, gezdiği siteler, favorilerine eklediği ürünler, yaptığı harcama tutarı da yine analistlere kişinin duygu durumunu ve ihtiyaç analizini vermektedir.
- **Anketler:** Kişilerin herhangi bir konuda sorulan anketlere verdiği yanıtlar analistlere kişinin geçmiş ve gelecek kaygısı, devletine olan sevgisi ve sadakati hakkında bilgi vererek yüzdelik bir oran sunmaktadır.

- **İmza Kampanyaları:** Kişiler, bazı toplumsal olaylarla veya bireysel tepkilerle ilgili imza kampanyası başlatabilir, başlatılmış olan kampanyaları imzalayabilirler. Bu durum da kişilerin hassasiyet ve taleplerini ortaya en açık şekilde koymaktadır.
- **Çevrimiçi Eğitimler:** Kişiler, bireysel gelişimleri için çoğu zaman çevrimiçi eğitim alma eğiliminde olabilirler. Bu durum da kişilerin eğitim düzeyleri ve kültürel yapıları hakkında bilgi vermektedir.

Toplanan ve analiz edilen tüm bu veriler bireysel gibi görünse de ülke genelinin ortak noktaları toplumsal kimliği oluşturur. Sonrasında ise istihbarat yürüten devlet, espionaj yaptığı devlete yönelik toplum mühendisliği, algı yönetimi, manipülasyon ve dezenformasyon uygulamaya başlayarak yıpratma hareketleri düzenler.

Siber espionajın yanında fiziksel alanda da espionaj toplamak mümkünken yine aynı şekilde dezenformasyona maruz kalmak da mümkündür. Özellikle kafe, kahvehane, işyeri gibi insanların çokça toplandığı ve sohbet ettiği alanlarda daha önce dezenformasyona maruz kalmış ve karşı tepki geliştirememiş kimseler inandıkları yalanları başkalarına da anlatabilirler. Karşı tepki geliştirememiş bu kişilere inandığının yanlış olduğu anlatıldığında ise hararetle tartışmaya başladığı görülür. Bu konuda Mark Twain “İnsanları kandırmak, kandırılmış olduklarına ikna etmekten kolaydır” demiştir.

Amerika Birleşik Devletleri istihbaratının %95’ini açık kaynaklardan sağlamaktadır ve internet, oldukça önemli bir açık istihbarat kaynağıdır.⁸ İnternette istihbarat toplama sisteminin ana unsurları Amerika Birleşik Devletleri’nin oluşturduğu internet ağ omurgasındaki dokuz “Büyük İnternet Değişim Noktası” (IXP⁹), Ulusal Güvenlik Ajansı (NSA¹⁰) ürünü “koklayıcı siteler”, çeşitli kurumların bilgi toplamak için kullandığı ağ giriş noktalarıdır”¹¹

Siber Espionaj Harekâtı Düzenleme

Toplanan espionajın işlenip analiz edilmesinin ardından ortaya çıkan toplumsal kimlik o devleti var eden toplumun hassas noktalarını göstermektedir. Bu durum da rakipler için çok önemli bir fırsattır. Örneğin; hayvan hakları konusunda hassas olan, hayvan sevgisi yüksek olan

⁸ Stephen C. Mercado, Sailing the Sea of OSINT in the Information Age, A Venerable Source in a New Era, 6, (April 14, 2007). <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csistudies/studies/vol48no3/article05.html>

⁹ IXP: Internet eXchange Point

¹⁰ NSA: National Security Agency

¹¹ Sait Yılmaz, 21. Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat, Alfa Yayınları, (İstanbul, 2006), 433

bir topluma sürekli hayvan cinayetleri haberlerinin servis edilmesi, hükümetin bu yönde tedbir almamakla suçlanması, halk ile hükümet arasına duvarlar örecektir. İstihbari bilginin elde edilmesinden sonra düzenlenen dezenformasyon çalışmasının başarısı yalan şiddetinin arttırılarak çok fazla kişiyle sürekli dile getirilmesiyle gerçekleşir.

Bu duruma gösterilecek ikinci bir örnek ise Türkiye'nin birçok bölgesinde çıkan orman yangınları sonucu yayılan; uçakların yetersizliği, hükümetin yeteri kadar söndürme çalışması yapmadığı yalanı ve 01-02 Ağustos 2021 tarihinde Twitter sosyal medya ağı üzerinden başlatılıp #HelpTurkey etiketiyle piyasaya sürülen dezenformasyondur. Bu çalışma incelendiğinde; herhangi resmi talep olmadan Birleşmiş Milletler'i Türkiye'deki orman yangınlarını söndürmek üzere davet eden paylaşımlar görülmüştür. Gayet masumane görünen bu talep birçok sanatçı, fenomen ve tanınmış kişi tarafından da desteklenmiş saatler içerisinde 3 milyonu aşkın tweet atılmıştır.

Bu olayın aslı ve başlangıç noktası araştırıldığında ise, atılan ilk tweetlerin yurtdışı kaynaklı bir ajansa bağlı hesaplar üzerinden Türkiye'nin yerel saatiyle gece yarısından sonra başladığı, içeriklerin tek elden olarak üretilerek yayıldığı görülmüştür. #HelpTurkey isimlerinde Instagram ve Twitter hesaplarının açılarak bir günde on binlerce takipçiye ulaştığı fakat sosyal medya ağlarının algoritmalarının bunu spam hareket olarak algılayıp hesapları askıya almadığı görülmüştür. Oysa sosyal medya ağlarının algoritmaları, hızlıca takipçi artışı olan hesapları spam yapıyor olarak algılanması ve hesabı otomatik olarak askıya alması gerekirdi. Bu durumda ilgili sosyal ağ yönetiminde olanların da bu operasyon içerisinde görev aldığını gösteriyor.

Bu olay üzerine yapılan teknik analiz ve inceleme sonucunda paylaşımların Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık ve Birleşik Arap Emirlikleri sunucularına bağlı, paneller ile kontrol edilen bot hesaplar üzerinden yapıldığı tespit edilmiştir. Yapılan paylaşımlara bakıldığında; tamamının tek elden üretilmiş olduğu, hatta binlerce hesabın harfi harfine aynı tweeti attığı görülmüştür.

Operasyonun başarıya ulaşması için birden fazla sosyal ağda, masum ifadelerle paylaşımlar yapılırken yurt içinde yayın yapan ve genel olarak muhalif görüşe sahip, yurtdışından fonlanan basın kuruluşlarıyla ve ajanslar ile de desteklendi. Yürütülen bu psikolojik harekâta Türkiye zayıf ve güçsüz gösterilmek istendi. Bununla kalınmadı, ajans yönetimindeki popüler kişiler tarafından ayaklanma çağrıları ve yurtdışından Türkiye'nin yönetimine müdahalede bulunulması çağrısında bulunuldu.

Sonuç

Ajan, filmlerdeki gibi arabasının camından ateş eden, siyah palto giyen, sürekli kimliğini gizleyen kişi değildir. Sosyal medyada, iş yerinde, mahallede, arkadaşların arasında, siyasi partilerde, kamu kurumlarında, tüm kamusal alanda bilgi toplayan ve bu bilgileri analiz edilmesi için istihbarat teşkilatına ileten kişilerdir.

Daha önce de defalarca denenen algı yönetimi oyunlarındaki asıl amaç, analistler tarafından toplumun her kesiminin anlayacağı bir dil ile açıklanması ve toplumun bilinçlenmesi; yapılan operasyonların kolaylıkla püskürtülmesini sağlayacaktır. Tüm bunların yanında Kontrspekülasyon çalışması yürütülerek; bu içeriklerin servis edildiği noktalar tek tek ifşa edilerek psikolojik linç de uygulanmalıdır. Tüm bunlar da espionaj çalışmalarının ana ve temel ürünlerindedir.

Bireylerin espionaj çalışmalarının nasıl yapıldığı konusunda bilgi sahibi olması, çalışmayı yapan rakip teşkilatların işini zorlaştıracak, böylelikle sadece istihbarat teşkilatları nazarında değil, vatandaşlar olarak da kontrespiyonaj uygulanmış olacaktır.